

PUNANE RAAMAT

PAOLO COGNETTI

KAHEKSA MÄGE

Itaalia keelest tõlkinud Kaidi Saavan

Originaali tiitel:
Paolo Cognetti
Le otto montagne
Einaudi, 2016

© Paolo Cognetti

Tõlge eesti keelde © Kaidi Saavan ja Tänapäev, 2017

Toimetanud Eva Kolli
Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Disainer Villu Koskaru

ISBN 978-9949-85-198-0

www.tnp.ee

Trükitud OÜ Greif trükikojas

*Jumalaga, jumalaga! Aga sulle,
pulumakülaline, ütlen nii:
see palvetanud palju, kes armastanud
nii inimest kui lindu, looma.*

S. T. Coleridge „The Rime of Ancient Mariner”
(Ballaad „Vana meremehe jutustus”)

Mu isal oli mäkkeminekuks oma viis. Ei mingit meditatsiooni, puhas jonn ja uljus. Rühkis jõudu jaotamata ülespoole, alati keegi või miski edestada, ja kui rada tundus liiga pikk, löikas ta seda kõige järsemast kohast. Tema seltsis oli keelatud peatuda, tühja kõhtu, väsimust või külma kurta, aga mõne ilusa laulu võis küll kuuldavale tuua, eriti äikese või tiheda udu korral. Ja lumeväljalt alla tuisates huilata.

Ema oli isaga tutvunud noorpõlves ja tema jutu järgi ei oodanud isa juba tookord kedagi järele, ajas aga taga vaid seda, mida kõrgemal nägi – seetõttu oli vaja häid jalgu, et isa silmis ihaldusväärne olla, ning ema naeris, andes mõista, et just nii ta oligi isa südame vallutanud. Hiljem hakkas ema neile rühkimistele eelistama aasal istumist, jalgupidi jões sulistamist või ravimtaimede ja lillede tundmaõppimist. Mäeharjal meeldis talle vaadelda kaugeid tippe, meenutada noorusajal vallutatud mägesid ja seda, millal ja kellega sai neil käidud, samal ajal kui isa haaras mingisugune pettumus ning tema ainus soov oli koju naasta.

Küllap nad reageerisid ühele ja samale igatsusvalule täiesti vastandlikul moel. Mu vanemad olid kolmekümneselt linna kolinud, jättes seljataha Veneto, kus ema oli sündinud ja isa sõjaorvuna kasvanud.

Nende esimesed mäed, esimene armastus, olid Dolomiidid. Nad tegid neist mõnikord juttu, aga ma olin alles liiga väike, et nende vestlusest aru saada. Ometi tõusid mõned sõnad teiste seast esile nagu kõige kõlavamad, tähendusrikkamad noodid: Catinaccio, Sasso Lungo, Tofane, Marmolada. Isal piisas vaid mõne nime poetamisest, kui emal juba silmad särada löid.

8

Just neis paigus oli tärganud nende armastus – aja möödudes hakkasin ma seda taipama. Üks kirikuõpetaja oli nad lastena sinna matkama viinud ja hiljem ühel sügishommikul Tre Cime di Lavaredo jalamil väikeses kirikus laulatanud. See laulatus mägedes oli meie pere sünnilegend. Pulmad, millele mu ema vanemad minule teadmata põhjusel vastu seisis, peeti paari sõbra seltsis, jopedes, ja pulmaöö veedeti Auronzo mägimaja voodis. Cima Grande kaljunukkidel sädeles juba lumi. Oli laupäev, oktoober 1972, nende jaoks alpinismihooaja lõpp nii selleks kui veel paljudeks järgnevateks aastateks – järgmisel päeval laadisisid nad matkasaapad, püksid, ema raseduse ja isa uue töölepingu auto peale ning asusid Milano poole teele.

Rahu polnud väärtus, millest isa oleks osanud hoolida, kuid linnas vajanuks ta seda rohkem kui õhku. Avarust Milanos jätkus: elasime seitsmekümnendatel majas, kust avanes vaade laiale puiesteele, mille asfaldi all pidavat jutu järgi voolama Olona jõgi. Tõsi, sajupäevadel oligi tänav üle ujutatud ning ma kujutasin ette, kuidas jõgi seal all pimedas mühiseb ja kanalisatsioonikaevudest välja pressib. Kuid see, mis alati üle kallaste ajas, oli hoopis üks teine jõgi, mis koosnes sõiduautodest, furgoonidest, mopeedidest, kaubikutest, bussidest ja kiirabiautodest. Me elasime kõrgel, kaheksandal korrusel. Kaks tänavat ääristavat täpselt ühesugust hooneterivi suurendasid veelgi seda lärmi, mis neilt vastu kajas. Oli öid, kus mu isa seda enam välja ei kannatanud – ta tõusis voodist ja kiskus akna pärani, nagu tahaks linna läbi söimata, vaikima sundida, tulist tõrva talle kraesse kallata;

ta seisis hetke akna juures ja vaatas alla, tõmbas siis jaki selga ja läks välja kõndima.

Läbi nende klaaside paistis avar taevas – aastaegadest puutumatu ühtlast valget lõhestas üksnes lindude lend. Kangekaelselt püüdis ema suitsust mustunud ja sajandite pikku sadanud vihmast hallitalval väikesel rõdul lilli kasvatada. Taimede eest hoolitsedes jutustas ta mulle mõnikord oma kodukoha augustikuistest viinapuudest, kuivatis rippuvatest tubakalehtedest või sparglivõrsetest, mis tuli ära korjata juba enne kasvama hakkamist, et need ikka õrnad ja valged jääksid – läks vaja lausa erilist silma, et spargleid maa sees tärkamas näha.

Nüüd oli see eriline silm hoopis muul moel kasulik. Ema oli Venetos õena töötanud, aga Milanos sai ta Olmi kvartali korrusmajade piirkonnas tervisenõustaja koha. See oli äsja loodud amet, nagu ka perenõustamiskabinet, kuhu ta oli tööle pääsenud, ning tema ülesanne oli aidata rasedaid naisi ja jälgida vastsündinuid nende aastaseks saamiseni – selline oli mu ema töö ja see meeldis talle. Ainult et ta pidi seda tegema tingimustes, mis meenusid arengumaade omi. Jalakaid oli Olmo ehk Jalaka tänava kandis kasinalt: kogu piirkonna toponüümia koos Lepa, Kuuse, Lehise ja Kaskede teega kõlas kesk kaheteistkümnekorruselisi kõikvõimalikke hädasid tulvil kastmaju irooniliselt. Ema pidi käima kontrollimas, mis tingimustes imikuga pered elavad, ning pärast neid käike oli ta päevade kaupa endast väljas. Halvimatel juhtudel pidi ta alaealiste kohtusse hagi esitama. See maksis talle ränka vaeva, rääkimata tervest reast solvangutest ja ähvardustest, kuid ta ei kahelnud siiski selles, et talitab õigesti. Ta polnud ainus, kes seda uskus: ühtekuuluvustunne sidus teda sotsiaal- ja haridustöötajate ning õpetajatega, see oli teatav naiselik ja kollektiivne vastutustunne nende laste ees.

Isa seevastu oli alati eraklik olnud. Ta oli kümne tuhande töötajaga vabrikus keemik, streikide ja koondamiste tõttu pidevalt ärevil, ning alati, kui seal midagi toimus, kees ta koju jõudes vihast. Vaatas

õhtusöögi ajal vaikides uudiseid, nuga-kahvel peos püsti, nagu valmistuks kohe-kohe algavaks uueks maailmasõjaks; kukkus vanduma iga tapetu, valitsuskriisi, kütuse hinnatõusu ja pommiplahvatuse taga seisva tundmatu peale. Nende väheste kolleegidega, keda ta külla kutsus, vestles vaid poliitikast, ja see lõppes iga kord tüliga. Ta oli kommunismivastane kommunistide, radikaal katoliiklaste seas, vabamõtteleja, kes ei lasknud end ühegi kiriku ega partei raamidesse lahterdada, tol ajal aga ei saanud värbamistest mööda ning õige pea loobusid kolleegid meile tulemast. Kuid tema läks endiselt igal hommikul vabrikusse nagu kaevikusse. Ja kui ta enam öösiti und ei saanud, võttis kõike liiga raevukalt, kasutas kõrvatroppe ja peavalurohtu, plahvatas raevuhoos, siis asus tegutsema ema, kes abikaasa kohustuste kõrval hakkas teda ka maha rahustama ning pehmemdama hoole, mida isa ja maailma vahelises tülis jagati.

Meie kodus räägiti jätkuvalt veneto murret. Minu kõrvadele oli see nende omavaheline salakeel, möödunud ja mõistatusliku elu kaja. Minevikupäränd nagu need kolm fotot, mis ema esikulauale oli sättinud. Jäin neid sageli vaatama: esimesel olid ema vanemad Venezias oma elu ainsal reisil – vanaisa kingitus vanaemale hõbepulmadeks. Teisel fotol poseeris viinamarjakoristuse ajal terve pere: keskel istusid vanaema ja vanaisa, nende ümber seisis kolm tüdrukut ja üks poiss, taluhoovis olid korvid viinamarjadega. Kolmandal oli poiss, mu ainus onu, kes naeratas koos isaga ühel mäetipul risti juures, õlal rõngasse keritud kõis, seljas alpinistiriided. Ta oli surnud noorelt, seepärast pandi mulle nimi tema järgi, kuigi mind kutsuti isekeskis Pietroks, teda aga Pieroks. Tegelikult ei tundnud ma ühtki inimest neil fotodel. Mind ei viidud kunagi neile külla ja ka nemad ei käinud kordagi meie juures Milanos. Paar korda aastas sõitis ema laupäevahommikul rongiga sinna ning oli naastes veel kurvem kui minnes. Siis läks kurbus üle ning elu kulges edasi. Nukrutsemiseks oli tal liiga palju tegemist, liiga palju inimesi, kelle eest hoolitseda.

Aga too minevik kargas välja just siis, kui seda kõige vähem oodati. Hommikusel pikal ringil, mis pidi viima minu kooli, ema tööle ja isa vabrikusse, hakkas ema vahel kesk liiklust autos üht viisijuppi ümisema. Alustas salmiga ja natukese aja pärast ühines temaga ka isa. Need laulud rääkisid elust mägedes Esimese maailmasõja ajal: „Konvoi”, „Valsugana”, „Komandöri testament”. Teadsin neid peast: rindele mindi kahekümne seitsmekesi, aga tagasi koju tuli vaid viis. Piavesse jäi rist, mille juurde varem või hiljem pidi sattuma oma poega otsiv ema. Neiu ootas kaugel pikisilmi, kuni väsis ootamisest ja abiellus teisega; surija pühendas talle suudluse ja palus endale üht lille. Nende laulude sõnad olid murdes ja ma sain aru, et mu vanemad tõid need laulud oma eelmisest elust kaasa, kuid aimasin ka midagi muud ja kummalisemat – seda, et mingil moel rääkisid need laulud neist endist. Neist isiklikult, pean ma silmas, sest kuidas muidu seletada seda sügavat liigutust, mida nende hääl nii selgelt reetis?

Mõnel erilisel tuulisel päeval, kas siis sügisel või kevadel, ilmusid Milano alleede lõpus nähtavale mäed. Need hakkasid silma pärast mõnd kurvi või silda ning mu vanemate pilk liikus otsekohe sinna, ilma et kumbki oleks pidanud teisele midagi näitama. Mäetipud olid valged, taevast ebatavaliselt sinine – oli tunne, nagu näeks imet. All meie juures olid lärmasid vabrikud, ülerahvastatud korrusmajad, rahutused väljakutel, väärkoheldud lapsed, teismelised emad, seal aga lumi. Ema küsis, mis mäed need on, ning isa uuris ümbrust, nagu püüaks linnamaastikul kompassi järgi oma asukohta määrata. Mis tänav see on, viale Monza, viale Zara? Järelikult on see Grigna mägi, ütles ta, kui oli veidi järele mõelnud. Jah, minu arust just see. Ma mäletasin seda lugu hästi. Grigna oli imekaunis ja julm sõdalanna, kes surmas vibuga talle armastust avaldama tulnud kavalere. Jumal karistas teda, muutes ta mäeks. Seal ta siis nüüd oli, tuuleklaasi taga, meie kolme imetleda, igaühe peas liikumas omad vaiksed mõtted. Siis läks fooris roheline põlema, jalakäija ületas joostes

teed ning tagapool tuututas keegi, kelle mu isa heasse kohta saatis ning siis raevukalt paigalt võttis, tormates sellest lummavast hetkest eemale.

1
2

Saabus seitsmekümnendate lõpp ja samal ajal, kui Milano oli kaoses, olid neil kahel jalad maas. Nad ei tahtnud käia ida pool, kust olid tulnud, vaid hoopis läänes, justkui oma põgenemist jätkates: Ossola, Valsesia, Val d'Aosta, kus mäed kõrgemad ja karmimad. Ema rääkis hiljem, et esimesel korral oli talle ootamatult äng peale tulnud. Erinevalt Veneto ja Trentino mägede õrnast kontuurist olid läänepoolsed mäed tundunud järsud, pimedad, kinnised kui kurgud: kalju oli niiske ja must, kõikjal kosed ja mäestikujõed. Kui palju vett, oli ta mõelnud. Siin peab küll kohutavalt palju sadama. Nad ei saanud aru, et kogu see vesi pärineb ühest erilisest allikast, mille poole nad isaga just suundusid. Nad ronisid iga kord mööda orunõlva üles, kuni olid piisavalt kõrgel, et uuesti päikest näha: nende all avanes maastik ja otse ees oli Monte Rosa. Arktiline maailm, igavene talv, mis kõrgus ähvardavalt suviste karjamaade kohal. Ema ehmatas sellest ära. Isa seevastu arvas, et see on nagu uue perspektiivi avastamine: inimeste mägede juurest hiiglaste mägedesse saabumine. Ja loomulikult armus ta neisse esimesest silmapilgust.

Ma ei tea, kus nad tol päeval täpselt olid – kas siis Macugnagas, Alagnas, Gressoneys või Ayases. Nad olid igal aastal ise paigas, järgides mu isa rahutut nomaadivaimu, mis keerles vaid ümber tema südame vallutanud mäe. Mägedest rohkem on mul meeles majad, kui neid nii võib nimetada – me üürisime matkaonni või toa mõne maakonna pansionaadis ning jäime kaheks nädalaks sinna. Üheski sellises kohas polnud iial nii palju ruumi, et see hubaseks muuta, ega aega, et sellesse kiinduda, kuid isa niisugused asjad ei huvitanud, ta ei pannud seda isegi tähele. Niipea, kui kohale jõudsime, vahetas ta riided: võttis kotist ruudulise pluusi, velvetist püksid, villase kampsuni – oma vanades riides muutus ta hoopis teiseks meheks. Selle

lühikese puhkuse veetis ta mägiradadel, lahkus varahommikul ja tuli tagasi hilja öhtul või järgmisel päeval – tolmune, päikesest põlenud, väsinud ja õnnelik. Rääkis meile öhtusöögi ajal mägikitsedest ja Alpi kaljukitsedest, hütis veedetud ööst, tähistaevast. Lumest, mis kõrgemal sadas isegi augustis, ja kui ta oli väga rahul, lõpetas jutu sõnadega „oleksin ka teid sinna tahtnud”.

Tõsi oli aga see, et mu ema keeldus liustikele ronimast. Ta kartis neid mingil seletamatul ja vankumatul põhjusel, väites, et tema jaoks lõpeb mägi kolme tuhande meetri peal – see oli tema Dolomiitide kõrgus. Kolmele tuhandele eelistas ta kahte tuhandet: karjakoplid, mägijõed, metsad, aga ta armastas väga ka tuhandet meetrit, seal-seid puude ja mägede maastikke. Kui isa oli ära, meeldis emale minuga jalutamas käia, väljaku ääres kohvi juua, niidul istuda ja mulle raamatut ette lugeda, möödujatega lobiseda. Meie ringirändamine muserdas teda. Tema oleks soovinud oma maja külas, kuhu alati tagasi tulla – ta rääkis sellest isaga päris tihti, isa meelest aga polnud meil raha, et peale Milano korteri veel ühte üüri maksta; ema kauples välja summa, millest pidi piisama, ja isa lubaski tal viimaks majaotsingutega tegeleda.

Kui öhtusöögilaud oli koristatud, aetas isa lauale topograafilise kaardi ja hakkas järgmise päeva rada selgeks õppima. Kõrval oli hall Itaalia Alpinismiklubi käsiraamat ja pool klaasi *grappa*’t, millest ta aeg-ajalt lonksu võttis. Ema nautis oma vabadust, olles tugitoolis või voodil istudes sukeldunud mõnda romaani: ta tõmbus tunniks-paariks endasse ja viibis justkui eemal. Mina aga ronisin isa sülle, et vaadata, mida ta teeb. Isa oli rõõmus ja jutukas, täielik vastand harjumuspärasele linna-isale. Ta näitas mulle meelsasti kaarti ja õpetas mind seda lugema. See on jõgi, näitas ta, see väike järv, siin aga on kobaras koos mägionnid. Värv järgi saab eristada metsa, mägikarjamaad, rusunõlva, liustikku. Need loogelised jooned näitavad kõrgust – mida sirgemad need on, seda järsem on mägi, selleni välja, et mõnest kohast ei saagi üles minna; seal, kus jooned on hõredamad,

on kalle pehmem ning sealt lähevad rajad, näed? Need punktid tõusudel märgistavad mäetippe. Ja tippudele me lähemegi. Alles siis tuleme alla, kui enam kõrgemale ei saa tõusta. Mõistad?

Ei, ma ei võinud seda mõista. Ma pidin seda maailma enne nägema, mis ta nii õnnelikuks tegi. Aastaid hiljem, kui hakkasime koos mägedes käima, rääkis isa, et mäletab täpselt, kuidas mu kutsumus esmakordselt avaldus. Ühel hommikul, kui ema veel magas ja isa oli valmis väljuma ning sidus parajasti saapapaelu kinni, leidis ta eest minu, kes ma olin riides ja valmis talle järgnema. Küllap olin voodis riidesse pannud. Ma olevat teda pimedas ehmatanud, justkui oleksin olnud vanem kui kuue-seitsmene – olin tema jutu järgi juba see, kes minust pidi kunagi saama: aimdus täiskasvanud pojast, vari tulevikust.

1
4

Ta küsis vaikselt häälel, et mitte ema äratada, kas ma rohkem magada ei tahagi.

Mina olevat vastanud, et tahan kaasa tulla. Vähemalt nii ta väitis, või olid need lihtsalt sõnad, mida tema soovis meelde jätta.